

Foto: Zuid-Limburg heeft een ingewikkelde staatkundige geschiedenis. Een restant daarvan vormen de vele grenspalen. Op de foto staat een van de 388 gietijzeren grenspalen die in 1843 op de nieuwe Nederlands-Belgische grens werden geplaatst (J. Verhorst).

Uitzicht op het landschap

Landschapsonderzoek in Zuid-Limburg

Wout Vaags en Hans Verhorst

Inleiding

Als bijdrage tot het landschapsonderzoek in Nederland hebben we een poging willen doen om een landschapstypologie op te stellen voor het heuvelland van Zuid-Limburg¹. Deze typologie is gebaseerd op fysisch-geografische, historisch-geografische en visueel-ruimtelijke aspecten van het landschap.

Een uitgangspunt was dat het onderzoek een basis zou kunnen vormen voor de ruimtelijke planning, teneinde het behoud en/of herstel van het historisch gegroeide cultuurlandschap te bewerkstelligen². Ons inziens biedt een geïntegreerde aanpak van het landschap hiervoor een beter aanknopingspunt dan een aantal afzonderlijke, los van elkaar staande rapportjes over de verschillende landschapsaspecten. Uiteindelijk is het landschap meer dan de som van de delen. Door de verschillende ingangen van het landschap aan elkaar te koppelen kan een beter beeld van het landschap in al haar facetten worden gegeven.

In het onderzoek hebben we ons thematisch beperkt tot de bestudering van het landschap in haar huidige verschijningsvorm. Ruimtelijk hebben we ons beperkt tot het deel van Zuid-Limburg gelegen tussen Geleen en Maastricht, min of meer afgebakend door de grenzen van de voormalige gemeenten Beek, Elsloo, Geulle en Spaubeek. Na de gemeentelijke herindeling van 1981 valt het onderzoeksgebied binnen de gemeenten Beek, Stein en Meerssen (zie figuur 1). We hebben dit gebied om de volgende redenen gekozen. In de eerste plaats is in een dergelijk reliëfrijk gebied een duidelijke samenhang zichtbaar tussen fysische omstandigheden, genese en landschapsbeeld. In de tweede plaats zijn reliëfrijke gebieden in het Nederlandse landschapsonderzoek vooralsnog onderbelicht. Ten derde is in dit beperkte gebied een grote verscheidenheid aan landschappen aanwezig.

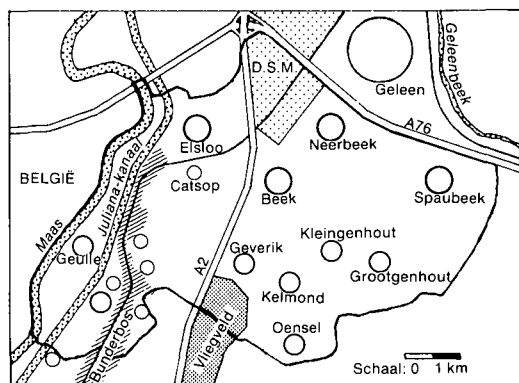
Tot in de jaren zestig was het onderzoeksgebied overwegend agrarisch, gelegen tussen Maastricht en de mijnbouw-stedenband Geleen-Heerlen. Sindsdien kwam het gebied onder druk te staan van een omvangrijk suburbanisatieproces, wat tot een sterke aantasting van het historisch gegroeide cultuurlandschap heeft geleid. Bovendien hebben de economische problemen na de mijnsluitingen in de jaren zestig, aanleiding gegeven tot de vestiging van grootschalige industrieën, zoals de chemische industrie (DSM).

Met behulp van literatuur en veldwerkgegevens hebben we voor elk van de drie onderzochte hoofdaspecten van het landschap een aparte typering gemaakt. Elke typering is gebaseerd op een combinatie van verschillende geselecteerde landschapselementen. De drie typeringingen zijn uiteindelijk geïntegreerd tot één totaalbeeld. We pretenderen hiermee niet volledig en uitputtend te zijn geweest, maar hebben een aanzet willen geven voor verder en meer uitgebreid onderzoek op dit gebied.

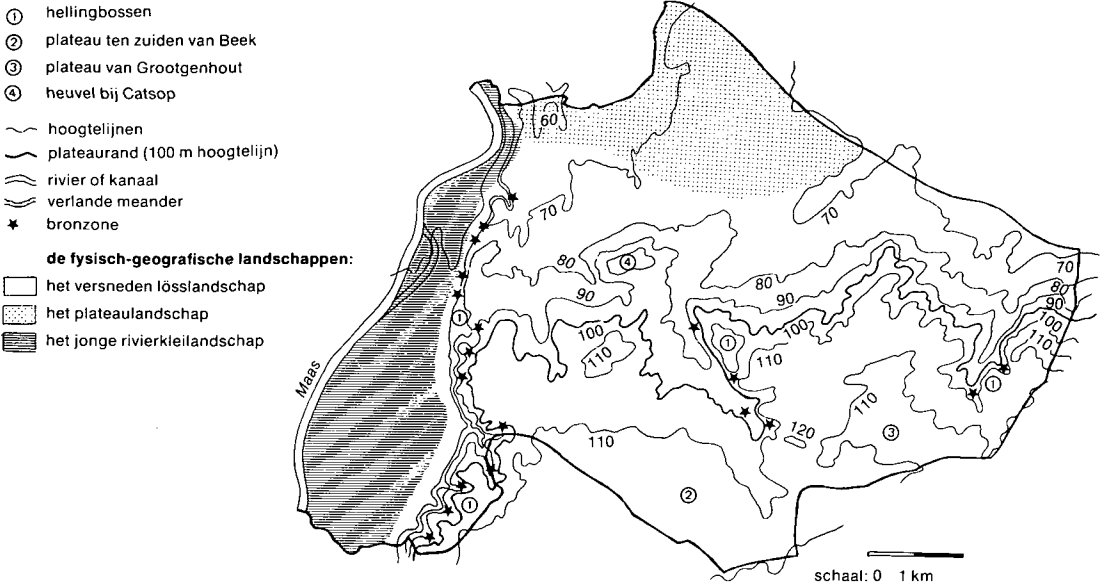
Alvorens te komen tot de geïntegreerde landschapstypologie zullen de drie afzonderlijke typeringingen worden besproken.

Fysisch-geografische typering

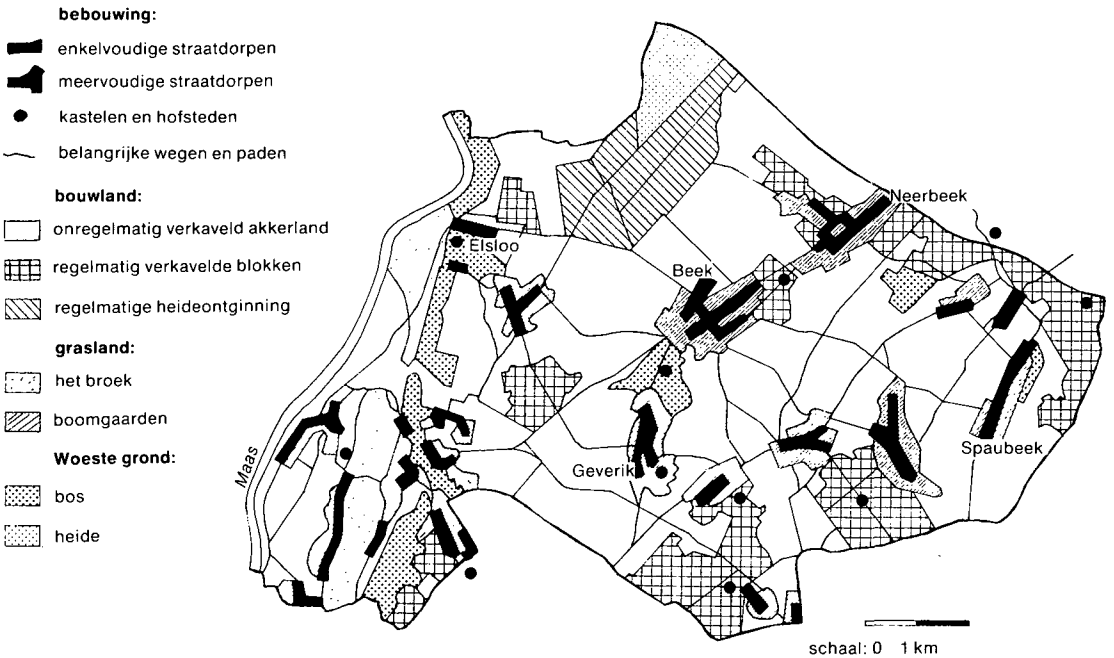
Deze typering is gebaseerd op een aantal fysisch-geografische landschapselementen. De-

Figuur 1. Het onderzoeksgebied.

Figuur 2. Fysisch-geografische typering.

Figuur 3. Historisch-geografische typering (circa 1830).

ze elementen zijn: oppervlaktevormen, zoals hellingen, terrassen en terrasvormige plateaus en dalen, bodem en waterlopen. We hebben deze elementen geselecteerd aan de hand van kaarten, literatuur en karteringen van de vakgroep Fysische Geografie van de Rijksuniversiteit Utrecht en hebben zelf geen aanvullend onderzoek op dit terrein verricht.

Fysisch-geografisch zijn er drie landschapstypen te onderscheiden (zie figuur 2):

Het versneden lösslandschap, gelegen tussen Beek en Ulestraten. Dit landschap bestaat uit lichtgolvende plateaus (110-125m + NAP), waarin diepe dalen zijn uitgesneden met zowel glooiende als steile hellingen. De meeste dalen zijn tegenwoordig droog. In deze dalen kunnen 'holle wegen' voorkomen. Ze zijn ontstaan doordat de droogdalen als verkeersas zijn gebruikt en verder zijn uitgesleten. Niet alle 'holle wegen' zijn echter van oorsprong droogdalen geweest. Aangelegde veldwegen kunnen na verloop van tijd door het afstromend water zijn uitgesleten, waarna ze een holle vorm hebben gekregen.

Het plateaulandschap ten noorden van Beek en Sittard. Dit landschapstype omvat minder versneden, lager geplaatste plateaus (70-80m + NAP) en is eveneens bedekt met löss.

Het jonge rivierkleilandschap. Hiertoe rekenen we de Maasvallei, maar ook (bodemkundig gezien) het dal van de Geleenbeek. De Maasvallei strekt zich in de breedte tot in België over enkele kilometers uit.

Historisch-geografische typering

De genese van het Zuidlimburgse cultuurlandschap is binnen de historische geografie een achtergebleven terrein van onderzoek. Bij ons onderzoek werden we dan ook geconfronteerd met een gebrek aan literatuur en secundair bronnenmateriaal over het gebied. Wel kon worden aangesloten bij buitenlandse (met name Duitse) literatuur, vooral ten aanzien van het verkavelingspatroon. Op basis van de be-

schikbare literatuur en het kaartmateriaal (waaronder de kadastrale minuutplans van ca. 1830) hebben we getracht ons een beeld te vormen van de cultuurhistorie van het onderzoeksgebied. Dit heeft geleid tot een typering van het gebied omstreeks 1830 (figuur 3). Omdat in het onderzoek het huidige landschap centraal staat, hebben we geprobeerd globaal de 'mate van verandering' sinds 1830 vast te stellen.

In Zuid-Limburg woonden reeds in het vijfde millennium voor Christus (het Neolithicum) sedentaire landbouwers, vertegenwoordigers van de Bandkeramische cultuur. Vervolgens hebben de Romeinen een grote invloed gehad op de ontwikkeling van het landschap. De oorsprong van steden als Heerlen en Maastricht ligt in deze periode. Edelman en Eeuwens (1959) constateren dat de Romeinen in Zuid-Limburg op grote schaal een rationele landindeling (de 'centuriatie') zouden hebben toegepast. De hoofdstructuur van deze indeling zou volgens deze auteurs tot in het huidige patroon van wegen en paden en in de verkaveling zijn terug te vinden. Ons inziens is het echter niet de centuriatie, maar het reliëf, dat de belangrijkste reden is voor het overwegend NO-ZW en ZO-NW lopende wegen- en padenstelsel.

Aan de hand van de bestudering van de toponymen hebben we verondersteld, dat de continuïteit in de bewoning sinds de Romeinse tijd beperkt is gebleven tot de dalen van de Maas, de Geul en de Geleenbeek. Vermoedelijk is het grootste deel van het onderzoeksgebied, met name de hellingen en de plateaus, opnieuw bebost geraakt. Vanuit de dalnederzettingen (Bunde, Geulle, Elsloo en Beek) is in de middeleeuwen het beboste plateau opnieuw ontgonnen. Sindsdien is langzamerhand het landschap gevormd, zoals zich dat in de 19e eeuw manifesteerde.

Op basis van de elementen nederzettingvorm, verkavelingspatroon en grondgebruik hebben we een typologie voor het hele onder-

zoeksgebied gemaakt. Als gevolg van de grote cultuurlandschappelijke eenvormigheid in de vorige eeuw is een onderverdeling in deelgebieden vrijwel onmogelijk.

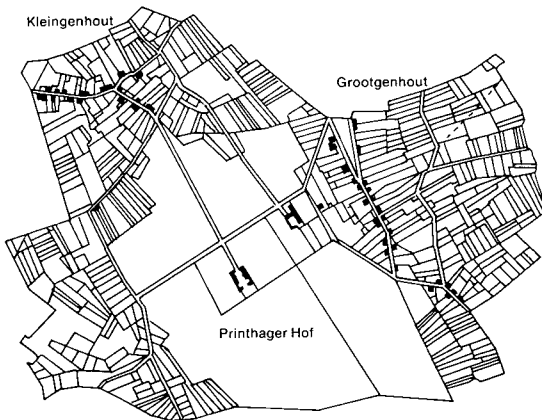
Nederzettingvormen

Het gebied telde rond 1830 twintig nederzettingen, alle behorend tot het voor Zuid-Limburg kenmerkende straatdorptype. We hebben deze dorpen op basis van het aantal bewoningsassen onderverdeeld in 'enkelvoudige' en 'meervoudige' straatdorpen. In de dorpen staan de grote, gesloten boerderijen zij aan zij opgesteld, direct aan de straat (figuur 4). Bij de vorming van de dorpen heeft het reliëf een grote rol gespeeld. In een aantal van het plateau aflopende smalle, droge dalen zijn paden en wegen aangelegd. Veel nederzettingen zijn langs (zoals Spaubeek en Geverik) of in het verlengde van (bijvoorbeeld Beek en Catsop) deze wegen en paden ontstaan. Als gevolg van gebrek aan ruimte in de smalle dalen konden deze nederzettingen zich alleen lineair uitbreiden. Ook de nederzettingen in de brede dalen (Neerbeek, Geulle) en op het plateau (Oensel, Genhout), waar in principe meer ruimte voor uitbreiding aanwezig was, hadden echter een

lineaire vorm. Verspreide bewoning kwam in het gebied nauwelijks voor en was beperkt tot een aantal kastelen en hofsteden, gelegen op enige afstand van de dorpen. Vermoedelijk hebben welgestelde dorpelingen deze hofsteden vanuit de dorpen gesticht om de verder weggelegen resterende woeste grond te ontginnen. De hofsteden liggen voornamelijk op het plateau, zoals de Geveriker, Oenseler, Printhager en Kelmonder hof. De kastelen bevinden zich in de dalen (Geulle, Elsloo, Genbroek (Beek) en Huis ten Dijken), wellicht wijzend op de belangrijke rol van de dalnederzettingen in het verleden.

Verkavelingspatroon en grondgebruik

Op de vruchtbare löss werd in de vorige eeuw op grote schaal akkerbouw bedreven. Het grootste deel van het akkerland is vanuit de dorpen ontgonnen en vertoonde een onregelmatig en versnipperd patroon. Daarnaast vinden we een aantal grote blokken akkerland, die regelmatig van vorm zijn en nauwelijks zijn onderverdeeld. Deze blokken liggen rondom of dichtbij de hofsteden en zijn vermoedelijk van later datum (zie figuur 4). In het noordelijk gedeelte van het gebied vinden we tenslotte een voormalige uitloper van de Graetheide, die in de negentiende eeuw op zeer regelmatige, strookvormige wijze is ontgonnen. Als gevolg van de akkerbouw op de hellingen zijn in het gebied op verschillende plaatsen 'grachten' ontstaan. Dit zijn begroeide steilranden, die dienden om afspoeling van de vruchtbare grond tegen te gaan. Grasland was in het gebied nauwelijks aanwezig. Alleen in het Maasdal lag tegen de dalwand aan een brede strook gemeenschappelijk gebruikt grasland. De naam 'het Brouck' wijst op het vochtige karakter hiervan, waardoor het ongeschikt was voor akkerbouw. Hiernaast trof men rondom de dorpen boomgaarden aan op de huiskampen. Deze werden ook gebruikt als weidegrond voor het vee. De steile, onontginbare hellingen waren bebost.

Figuur 4. Groot- en Kleingenhout en Printhager Hof en verkavelingspatroon omstreeks 1830 (bron: kadastrale minuutplans, 1830).

Mate van verandering sinds circa 1830

Diverse sociaal-economische en technische ontwikkelingen hebben met name in de 20e eeuw geleid tot grootschalige veranderingen in het historisch gegroeide cultuurlandschap. Aan de hand van een vergelijking van het landschap uit de vorige eeuw (met behulp van oud kaartmateriaal) met het huidige landschap kon globaal de mate van verandering worden vastgesteld. We onderscheiden hierin (naar Capel en Mobach, 1979):

nauwelijks of licht veranderd: de structuren (dat wil zeggen nederzettingvorm en verkavelingspatroon) zijn niet of nauwelijks veranderd, er zijn geen of weinig structuurverstorende nieuwe elementen (zoals nieuwbouw, industrie, infrastructuur en gevolgen van ruilverkaveling);

matig veranderd: de structuren zijn grotendeels onveranderd, er zijn wel nieuwe, veelal in de structuur passende, maar ook incidenteel structuurverstorende, elementen aanwezig;

sterk veranderd: de structuren zijn veranderd, er zijn veel nieuwe, storende maar ook niet-storende, elementen.

Op basis van de mate van verandering zijn we gekomen tot een globale indeling in grotere landschapseenheden. Daarnaast onderscheiden we enkele grote landschapstorende elementen, die over de grenzen van de landschapseenheden heengaan. Dit zijn vooral infrastructurale elementen, zoals autosnelweg A2, het Julianakanaal en enkele hoogspanningsleidingen.

Wanneer we het gebied als totaliteit overzien constateren we een aantal wezenlijk structurele veranderingen. De ligging in de nabijheid van de agglomeratie Geleen heeft geleid tot een sterke suburbane uitbreiding. Deze is het grootst in het noordelijk deel van het onderzoeksgebied. De oude straatdorpen Elsloo, Beek, Neerbeek en in mindere mate Spaubeek zijn opgegaan in een nieuwe, uitgebreide dorpsstructuur. In de andere dorpen is de aantasting beperkt gebleven tot een verdichting

door overwegend niet-agrarische bebouwing. Geulle aan de Maas is het minst aangetaste dorp, deels als gevolg van de relatief geïsoleerde ligging tussen de Maas en het Julianakanaal. Het DSM-complex heeft de oude structuur in het noordelijk deel van het gebied volledig overwoekerd. Bovendien heeft dit complex, dat ten dele ook buiten het onderzoeksgebied ligt, een grote visuele invloed.

Ook ontwikkelingen in de landbouw hebben geleid tot grote landschappelijke veranderingen. Allereerst is om economische redenen veel akkerland omgezet in weiland, waardoor het aantal perceelsscheidingen (meidoornhagen en afrasteringen) is toegenomen en het open karakter van het plateau is aangetast. Opmerkelijk is dat de meidoornhagen ondanks hun 'verstorende werking' ten opzichte van het historisch gegroeide landschap nu als karakteristieke en in stand te houden elementen van het Limburgse landschap worden aangemerkt. Een aantal meidoornhagen, graften en holle wegen hebben het moeten ontgelden als gevolg van enkele ruilverkavelingsprojecten.

Visueel-ruimtelijke typering

Na de bestudering van literatuur over bestaande landschapsbeeldtypologieën hebben we een aantal landschapselementen geselecteerd. Deze visueel-ruimtelijke landschapselementen zijn onder te verdelen in vlak-, lijn- en puntelementen. Daarnaast zijn de visuele invloedssferen van deze elementen bepaald. In de visueel-ruimtelijke typering spelen deze invloedssferen nog geen rol. Zij komen pas aan bod bij de integratie, waarvan met name reliëf een belangrijk deel uitmaakt. Aan de hand van luchtfoto's en topografische kaarten (1:25.000) is een inventarisatie van de visueel-ruimtelijke landschapselementen gemaakt, waarna een globale typering is opgesteld. Deze is vervolgens in het veld zo veel mogelijk geverifieerd door middel van de zogenaamde 'fietsmethode'. Vanaf be-

ruimte:

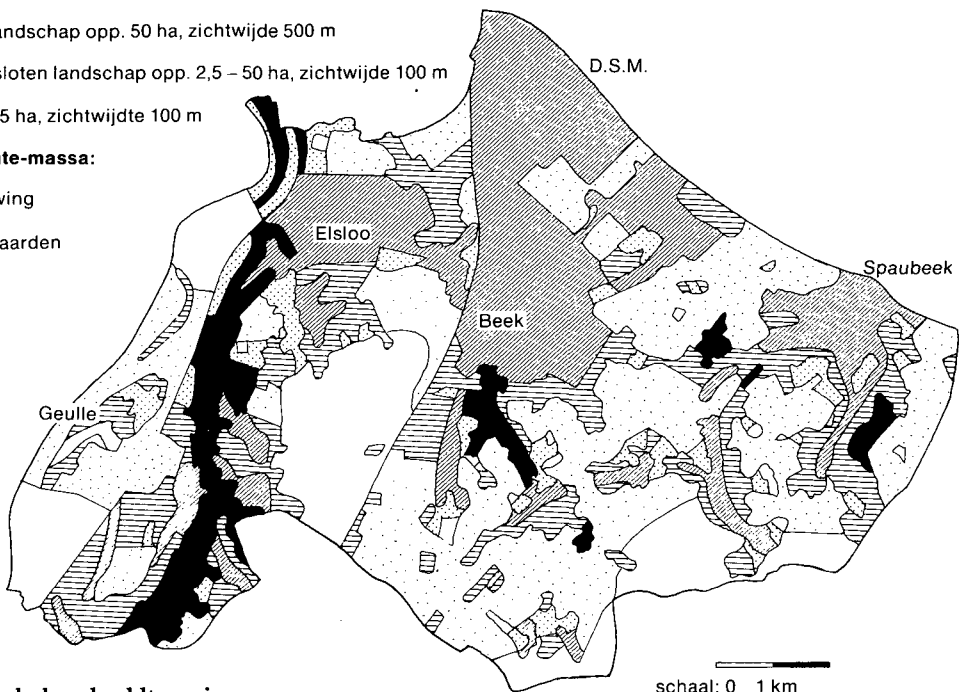
- Open landschap opp. 50 ha, zichtwijde 500 m
- half gesloten landschap opp. 2,5 – 50 ha, zichtwijde 100 m
- opp. 2,5 ha, zichtwijde 100 m

associatie ruimte-massa:

- bebouwing
- boomgaarden

massa:

- bos

Figuur 5. Landschapsbeeldtypering.

- Uitzichtlijn
- uitzichtpunt
- visuele invloedssfeer

visuele barrières:

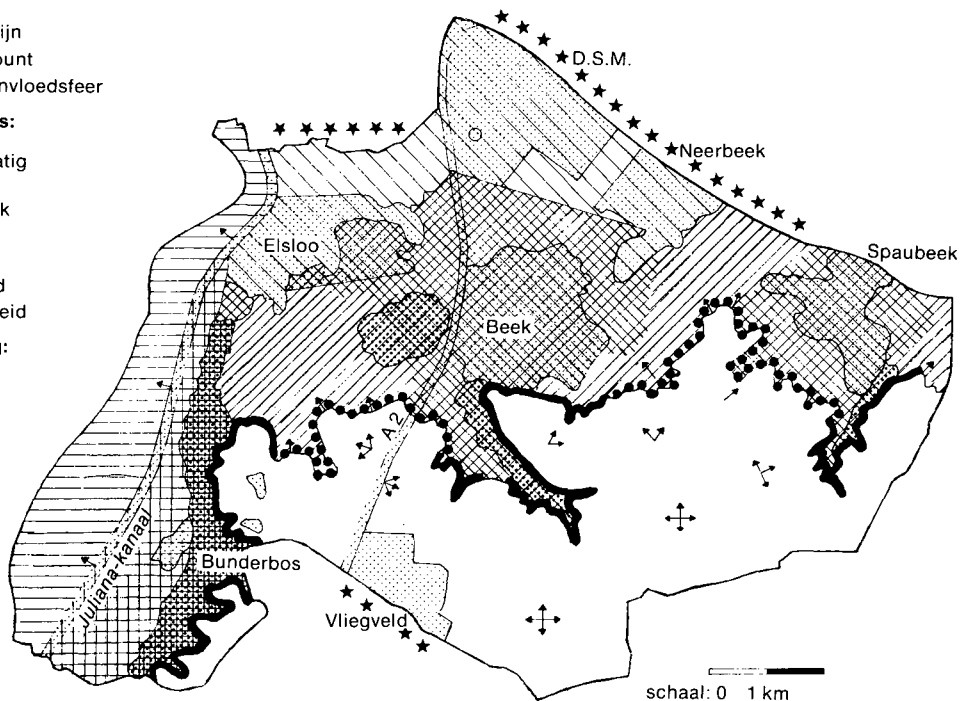
- kunstmatig
- natuurlijk

plateaurand:

- begroeid
- onbegroeid

gebiedsindeling:

- 1
- 2
- 3 A
- 3 B
- 4
- 5 A
- 5 B

Figuur 6. Integratie van de verschillende landschapstyperingen.

staande wegen en paden hebben we ons een beeld gevormd van het karakter van het landschap. Op deze wijze is de mate van open- en geslotenheid van het landschap vastgesteld.

Met betrekking tot de vlakelementen in het landschap wordt een patroon van ruimte-massa onderscheiden. Met ruimten bedoelen we de open ruimten, die in ons onderzoeksgebied vooral agrarische ruimten zijn. Bij massa denken we aan bos. De overgang van massa naar ruimte noemen we de associatie ruimte-massa (Burrough e. a., 1982), waarmee we op de bebouwde kom en boomgaarden doelen. Deze indeling van vlakelementen berust op de visuele dichtheid. De oppervlakte van de ruimte-eenheden is hierbij van belang, omdat bij de beschrijving en typering van het landschapsbeeld de termen 'open', 'half gesloten' en 'gesloten' een grote rol spelen. De ruimten worden begrensd door visuele barrières, gevormd door lijnelementen (zoals houtwallen, boomrijen, taluds), door massa en/of door de associatie ruimte-massa.

Aan de hand van figuur 5 kunnen we constateren dat het hele onderzoeksgebied sterk is gedifferentieerd. Als gevolg van de relatief hoge bevolkingsdichtheid neemt de bebouwing een groot gedeelte van het gebied in beslag. In het noordelijk deel van het gebied is deze associatie ruimte-massa overheersend, waardoor dit gebied een gesloten karakter heeft. Incidenteel is het landschap half gesloten doordat hier en daar open ruimten voorkomen.

Ten zuiden van de lijn Elsloo-Beek-Spaubeek krijgt het landschap een meer afwisselend open en half-gesloten karakter als gevolg van meer kleinschalige bebouwing, afgewisseld met landbouwgebied. De grootste openheid treffen we in het zuidelijk deel van het onderzoeksgebied aan op het plateau, mede omdat we hiervandaan ver over de grenzen van het onderzoeksgebied kunnen kijken in het open gebied ten zuiden hiervan. Een tweede open gebied treffen we aan tussen het Bunderbos en de autosnelweg A2. Het Bunderbos is overi-

gens het grootste aaneengesloten bos (massa) in het veldwerkgebied. Hier en daar zijn verder nog kleine stukken bos te vinden. Het gebied rondom het Bunderbos, waarin enkele kleine dorpen met boomgaarden gelegen zijn, heeft een gesloten karakter. Het Julianakanaal, omgeven door hoge taluds, vormt een grote visuele barrière. De strook tussen het kanaal en het Bunderbos is dan ook gesloten. Ten westen van het kanaal is het landschap veel opener. Het landschap tussen Spaubeek en Geverik tenslotte heeft een half-gesloten karakter als gevolg van de aanwezige lintbebouwing, boomgaarden en holle wegen, afgewisseld door landbouwgebied.

Integratie

In deze paragraaf willen we een poging doen de afzonderlijke typering te integreren tot één beeld van het huidige landschap. De afzonderlijke deeltyperingen geven op zich niet het totale karakter van het landschap weer. Een geïntegreerde landschapstypering geeft ons inziens een beter beeld. Mede aan de hand van ideeën van De Veer hebben we geprobeerd een dergelijke typering voor het onderzoeksgebied op te stellen.

In eerste instantie is de historisch-geografische genese gekoppeld aan de fysisch-geografische structuur van het gebied. De fysisch-geografische structuur van dalen, plateaus, hellingen en waterwegen is immers van grote invloed geweest op de ontwikkeling van het nederzettingenpatroon, de verkavelingsstructuur en het grondgebruik. Vervolgens kan aan de hand van de mate van verandering worden aangegeven in hoeverre het historisch gegroeide landschap is veranderd. Met de inbreng tenslotte van het landschapsbeeld, waarin naast het patroon van ruimte-massa ook visuele barrières, visuele invloedssferen en uitzichtpunten en -lijnen een rol spelen, kan de uiteindelijke integratie van de drie afzonderlijke typering worden voltooid. De belangrijkste effecten van

het reliëf en de invloed van cultuurhistorische ontwikkelingen op het landschapsbeeld komen daarbij aan de orde. Het reliëf kan bepaalde dingen in het landschap verdoezelen of juist over grote afstand zichtbaar maken. Ontwikkelingen uit het verleden zijn van invloed geweest op het huidige landschapsbeeld. Een voorbeeld hiervan is de omzetting van akkerland in weiland, waardoor het open karakter van het landschap op veel plaatsen is verdwenen als gevolg van de aanbreng van perceelscheidingen.

Vanwege de overzichtelijkheid hebben we

ons beperkt tot een grove indeling in vijf grotere landschapseenheden binnen het onderzoeksgebied. De fysisch-geografische indeling vormde daarvoor de basis. We hebben deze verschillende landschapseenheden geen integratieve benaming gegeven, omdat deze term de lading waarschijnlijk niet zal dekken. De indeling is in tabel 1 weergegeven. De bijbehorende kaart (figuur 6) geeft de uiteindelijke integratie visueel weer. Bij het schematisch overzicht zijn enige aanvullende opmerkingen noodzakelijk.

De *steilrand* (1) aan de westkant van het pla-

Tabel 1. Schema van de verschillende landschapstyperingen behorend bij figuur 6.

fysisch-geografisch	historisch-geografisch - situatie ca. 1830 - mate van verandering	visueel-ruimtelijk
1. <i>Steilrand</i> steile helling (> 8°) tertiaire afzettingen bronzones	voornamelijk bebost (woeste grond) weinig veranderd	aaneengesloten massa sterk gesloten visuele barrière (vooral van west naar oost gezien)
2. <i>Hooggelegen plateau</i> zwak golvend (1°-2°) 110-125m + NAP met löss bedekt	straatdorpen met boomgaarden versnipperd akkerland met enkele grote blokken bij hofsteden licht veranderd	open tot half-gesloten gebied met vrij uitzicht naar verschillende kanten, versterkt door hoogteligging; doorsneden door enkele visuele barrières
3. <i>Lichthellende plateaurand</i> lichthellend (2°-8°) naar het dal van de Geleenbeek droogdalen bedekt met löss	straatdorpen met boomgaarden, versnipperd akkerland holle wegen, graften, meidoornhagen A. matig veranderd B. sterk veranderd	van oorsprong half-gesloten landschap; incidenteel weidse uitzichten, toenemend op grotere hoogte grote invloed visuele invloedssferen half-gesloten gesloten landschap veel recente bebouwing
4. <i>Laaggelegen plateau</i> vlak tot glooiend (< 1°)-(1°-2°) 70-80m + NAP bedekt met löss weinig versneden	straatdorpen met boomgaarden en akkerland sterk veranderd	gesloten landschap sterk aangetast door verstedelijking veel visuele barrières
5. <i>Maasdal</i> vlak (< 1°) laaggelegen (40m + NAP) jonge rivierklei	straatdorpen met boomgaarden A. akkerland licht veranderd B. weilanden (Broek) matig veranderd	Julianakanaal als grote doorsnijdende visuele barrière weids open landschap ver zicht naar het westen half-gesloten tot gesloten als gevolg van bebouwing en insluiting door het kanaal

teau is ongeschikt voor agrarisch gebruik. In het verleden is weliswaar een deel van het bos op de helling geroid ten behoeve van de schapenteelt, maar tegenwoordig heeft het gebied een natuur- en landschapsfunctie en een recreatieve functie.

Op het hooggelegen, met löss bedekte *plateau* (2) heeft zich in de loop der eeuwen een bloeiende landbouw ontwikkeld. Het overheersen van de akkerbouw zorgde voor een openheid in het landschap, die slechts werd onderbroken door enkele hofsteden en kleine, lintvormige nederzettingen met boomgaarden. Met de omzetting van akkerland in weiland is een visuele verdichting van het landschap ontstaan, vooral rondom de dorpen. Ook is het gebied doorsneden door enkele 20e-eeuwse elementen zoals de A2 en het vliegveld Zuid-Limburg. Op kleinere schaal is het landschap verstoord door enige ongecontroleerde uitbreiding en opvulling van de dorpen, waardoor het lintkarakter hier en daar is aangetast of zelfs verdwenen.

In de noord-zuid lopende droogdalen op de *lichthellende plateaurand* (3) zijn verschillende nederzettingen ontstaan. De nederzettingen, graften en holle wegen gaven het landschap een half-gesloten karakter. Naar aanleiding van de mate van verandering is het gebied opgesplitst in twee deelgebieden. Het eerste deelgebied (3A) is visueel half-gesloten door de smalle dalen, boomgaarden, lintbebouwing en de begroeiing op graften en holle wegen. Toenevend met de hoogte zijn hier en daar weidse uitzichten waarneembaar. In het tweede deelgebied (3B) is de aantasting van het landschap groot, als gevolg van grootschalige uitbreiding van de bebouwing.

Het lager gelegen *plateau* (4) ligt het meest noordelijk. Het oude cultuurlandschap van straatdorpen en regelmatig verkaveld akkerland is volledig overwoekerd door stedelijke uitbreiding en industrievestiging.

Het *Maasdal* (5) tenslotte kende door de lage ligging reeds in het verleden naast akkerbouw

ook veeteelt. We treffen hier de oudste nederzettingen van het onderzoeksgebied aan. Het huidige Geulle bestond uit een groot aantal gehuchten en ook nu nog telt het dorp meerdere kernen. Visueel-landschappelijk was het gebied, kijkend in westelijke richting, zeer open. In het oosten was en is de steilrand een enorme visuele barrière. Als gevolg van de aanleg van het Julianakanaal in 1935 is het Maasdal in tweeën gesneden. Visueel-ruimtelijk is het gebied dan ook onder te verdelen in een meer open westelijk gedeelte (5A) en een ingesloten gedeelte (5B).

Na de voorgaande landschappelijke beschrijving van het onderzoeksgebied rest ons de kanttekening dat in de uiteindelijke typering het visueel-ruimtelijk aspect van het landschap relatief veel nadruk heeft gekregen, omdat de huidige verschijningsvorm in het onderzoek centraal heeft gestaan.

Besluit

We hebben met ons onderzoek een aanzet willen geven voor een integratie van verschillende aspecten van het landschap in één typologie. We hebben ons hierbij beperkt tot de fysisch-geografische, historisch-geografische en visueel-ruimtelijke aspecten. Wellicht hebben we als proefgebied een te gedifferentieerd, te gecompliceerd en te 'vol' gebied gekozen, waardoor het uiteindelijk moeilijk bleek alle aspecten in één kaart te integreren. We hebben dan ook gekozen voor een grovere indeling op de kaart en een groot belang gehecht aan het bijgaande schema en de begeleidende tekst. Bij de integratie zijn we gestuit op het probleem van een landschapstypering in een reliëfrijk gebied, dat vooral te maken heeft met de visuele invloedssfeer en de uitzichtpunten en -lijnen. In een dergelijk reliëfrijk gebied moet ons inziens een grote rol worden toegekend aan veldwerk. Gezien onze beperkte onderzoekstijd hebben we besloten bij het veldwerk een globale karteringsmethode toe te passen. Aan-

gezien het uiteindelijk doel van ons onderzoek was te komen tot een integratie hebben we geen diepgaand onderzoek verricht naar de verschillende deel-aspecten van het landschap.

Ons inziens is het voor een doeltreffend

landschapsbeleid van belang, dat de integratie van verschillende invalshoeken van het landschap bij de onderzoeker ligt en minder bij de beleidsmakers. Het landschap als totaliteit zou hiermee worden gediend.

Noten

1. Dit artikel is een bewerking van een onderzoeksverslag, dat de auteurs hebben geschreven naar aanleiding van een onderzoek in het kader van hun studieprogramma planologie en sociale geografie.
2. Hiermee sluiten we tevens aan bij de problematiek, die naar voren is gekomen tijdens de studiemiddag

van de Historisch-Geografische Vereniging Utrecht ('Historische geografie en praktijk', oktober 1983); hier werd onder meer naar voren gebracht, dat de informatieoverdracht van de wetenschap naar de praktijk één van de struikelblokken vormt voor een doeltreffend conserverend landschapsbeleid.

Literatuur

- ALLAERT, G., en F. SNACKEN (1975). Landschapskartering en evaluatie, beschouwingen over methode en toepassing. In: *Stero*, nr. 10.
- BODEMKAART VAN NEDERLAND 1:50.000+ toelichting bij kaartbladen 59 (Peer) en 60 (Sittard oost en west) (1970). Stichting voor Bodemkartering, Wageningen.
- BRUEREN, J. W. R. (1945). Het terrassenlandschap van Zuid-Limburg. Mededelingen van de Geologische Stichting, serie C VI, nr. 1.
- BURROUGH, P. A., A. BUITENHUIS en A. A. DE VEER (1982). Het informatiesysteem landschapsbeeld. *Landschapsstudies* (3). Pudoc, Wageningen.
- CAPEL, J., en B. MOBACH (1970). Twente, cultuurhistorische typering en kartering. Utrecht.
- EDELMAN, C. H., en B. E. P. EEUWENS (1959). Sporen van een Romeinse landindeling in Zuid-Limburg. In: *Berichten Rijksdienst Oudheidkundig Bodemonderzoek* 9, pp. 49-56.
- HEKKER, R. C., et al. (1981). Dorp en stad in Limburg; ontstaan, ontwikkeling, bescherming, herstel van historische nederzettingen. *De Walburg Pers, Zutphen*.
- KEUNING, H. J. (1979). Kaleidoscoop der Nederlandse landschappen. *De regionale verscheidenheid in Nederland in historisch-geografisch perspectief*. Nijhoff, Den Haag.
- KRENZLIN, A. (1961). Zur Genese der Gewinnflur

- in Deutschland nach Untersuchungen im nördlichen Unterfranken. In: *Geografiska Annaler* 43, pp. 190-202.
- LOUWE KOOIJMANS, L. P. (1980). Het onderzoek van neolithische nederzettingsterreinen in Nederland anno 1979. In: *Nederzettingensarcheologie in Nederland, Haarlem*, pp. 9-52.
- MORTENSEN, H. (1955). Zur Entstehung der Gewinnflur. In: *Zeitschrift für Agrargeschichte und Agrarsoziologie* 3, pp. 30-48.
- RENES, J. (1982). Typologieën van bewonings- en perceelsvormen, een overzicht van bestaand werk in Nederland en buurlanden. *Landschapsstudies* (1). Pudoc, Wageningen.
- PROVINCIALE PLANOLOGISCHE DIENST LIMBURG (1977). *Streekplan Zuid-Limburg*. Maastricht.
- VAAGS, W., en H. VERHORST (1984). Uitzicht op het landschap, scriptie in het kader van het grootbijvak cultuurlandschapsgeografie. Utrecht.
- VEER, A. A. DE, A. BUITENHUIS en H. VAN HET LOO (1977). Vergelijking van de Nederlandse methoden voor landschapsbeeldkartering en hun toepassingsmogelijkheden. Stichting voor Bodemkartering/Pudoc, Wageningen.
- ZONNEVELD, J. I. S. (1977). *Tussen de bergen en de zee*. Oosthoek, Utrecht.